

## Nietzscheovo poimanje života

**VLADIMIR JELKIĆ**

Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet  
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku  
Lorenza Jägera 9, HR-31000 Osijek  
vjelkic@ffos.hr

Izvorni znanstveni članak  
*Original scientific paper*

Primljeno/Received: 2. 12. 2011.  
Prihvaćeno/Accepted: 15. 12. 2011.

**LIVIJA REŠKOVAC**

apsolventica studija filozofije, Filozofski fakultet  
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku  
Lorenza Jägera 9, HR-31000 Osijek  
liviares@yahoo.com

*U članku polazimo od stajališta da filozofija mora postaviti pitanje o vlastitoj aktualnosti, te da na pitanja koja nameće sadašnjost pokušava odgovoriti integrativna bioetika. Naime, smatramo da je temeljni bioetički pojam »život« (bios) shvaćen na način predsokratovskih filozofa bliži suvremenosti od antropocentričkih shvaćanja filozofa koji su neposredno prethodili Nietzscheu ili od nekih drugih biologističkih koncepcija. U članku smo obrazložili Nietzscheovo razumijevanje pojma života u kontekstu cjeline njegova mišljenja, nakon čega smo zaključili da je ono poticajno za suvremena bioetička promišljanja bliska biocentrizmu.*

*Ključne riječi:* Nietzsche, život, volja za moć, bioetika

### 1. Uvod

Kada je na predavanju održanom 5. siječnja 1983. godine analizirao Kantov spis *Was ist Aufklärung?* (*Što je prosvjetiteljstvo?*), Michel Foucault je istaknuo i pitanje koje, po našem mišljenju, filozofija mora uvijek imati u fokusu svojega interesa, a to je pitanje aktualnosti.<sup>1</sup> Foucaultova je usmjerenost na aktualnost filozofije, smatramo, potpuno opravdana, jer je besmisleno odgovarati na pitanja koja nitko ne postavlja. Na spomenutom predavanju Foucault je podsjetio i na ova Kantova pitanja: »Što se događa danas?«, »Što se događa sada?«, »Što je ovo 'sada' unutar kojeg se nalazimo i jedni i drugi, i koje je mjesto, točka iz

koje pišem?«<sup>2</sup> Naravno, i prije Kanta, a o čemu također doznajemo od Foucaulta, »u filozofskom razmišljanju nalazimo referencije na sadašnjost«, pa čak i onda kada se te »referencije« odnose »na određenu povijesnu situaciju koja može biti vrijedna filozofskog razmišljanja.«<sup>3</sup> Francuski mislilac svoje je tvrdnje potkrijepio početkom Descartesove *Rasprave o metodi*: Descartes se »na posve eksplicitan način referira na nešto što bi se moglo smatrati nekom povijesnom situacijom u redu spoznaje, znanosti, i same institucije znanja njegova doba.«<sup>4</sup> Međutim, prema Foucaultovu mišljenju, u Descartesovim spisima ipak ne možemo »pronaći pitanje koje bi bilo ovoga reda: što je dakle točno ova sadašnjost kojoj pripadam?«<sup>5</sup>

1 [Michel Foucault], »Predavanje 5. siječnja 1983. – prvi sat«, u: Michel Foucault, *Vladanje sobom i drugima: predavanja na Collège de France (1982, 1983)*, prijevod Zlatko Wurzburg (Zagreb: Izdanja antibarbarus, 2010), str. 19.

2 [Foucault], »Predavanje 5. siječnja 1983. – prvi sat«, str. 19.

3 Isto.

4 Isto.

5 Isto, str. 19-20.

U filozofskom smislu, bioetika izrasta na pitanjima o sadašnjosti. Zato bi, smatramo, upravo ona trebala ponuditi odgovor na pitanje koje glasi: što se događa danas? Ako je znanstveno-tehnička epoha, koja je utemeljena na paradigmi znanja i znanosti zacrtanoj u Baconovu i Descartesovu mišljenju, na svojem kraju, što je to »sada« koje je nastupilo? Bioetičke rasprave, pri čemu ponajprije mislimo na rasprave iz područja integrativne bioetike, nastoje ponuditi odgovor na to pitanje, a na koje pojedinačne znanosti, kao ni tradicionalna etika, nemaju primjerene odgovore. Dakle, novovjekovna paradigma znanja pokazuje se nedostatnom. Nošena prosvjetiteljskim optimizmom, ona je dovela do situacije u kojoj postaje očigledno da je nužno promijeniti odnos spram prirode, pa su, umjesto gospodarenja i eksploatacije, prioritet postali očuvanje prirodnih resursa, očuvanje biološke raznolikosti i očuvanje života. Iz navedenoga slijedi da je moderna znanost u krizi, jer ne može riješiti probleme koje je sama stvorila.

Istodobno, i Crkva, koja inače vrlo jasno i konzekventno brani bioetička načela, posebice ona o pravu na život i dostojanstvu života, iz svoje radikalne antropocentričke perspektive ne vidi problem u gospodarenju nad prirodom. Primjerice, u dokumentu II. Vatikanskog koncila *Gaudium et spes (Radost i nada)*, koji govori o Crkvi u suvremenom društvu, stoji da čovječanstvo »može i mora sve više učvršćivati svoje gospodarstvo nad stvorenim svijetom«, štoviše, da »mora uspostaviti takav politički, socijalni i ekonomski poredak da sve bolje služi čovjeku i pomogne pojedincima i grupama da afirmiraju i razvijaju sebi svojstveno dostojanstvo.«<sup>6</sup> Zato mnogi, što također doznajemo iz spomenuta dokumenta, »odlučno zahtijevaju dobra kojih se, zbog nepravde ili nejednakosti raspodjele, po svom najdubljem uvjerenju osjećaju lišenima.«<sup>7</sup>

Ovom prilikom podsjećamo i na to da je o odnosu pravednosti i ljudskog dostojanstva pisao i Aristotel. U njegovoj *Politici* tako možemo pro-

čitati i ovu tvrdnju: »Ljudi se slažu da je naprosto pravedno ono prema dostojanstvu, ali se razlikuju (kako je i prije rečeno) u tome što jedni, ako su prema čemu jednaki, smatraju da su u cijelosti jednaki; drugi pak, ako su prema čemu nejednaki, smatraju se nejednakima u svim stvarima.«<sup>8</sup> U istom djelu Aristotel je zapisao i to da je »pravedno ono jednako, koje i jest, ali ne svima, nego samo jednakima.«<sup>9</sup> Stoga se može zaključiti da se pravednost kao vrlina kod Aristotela sastoji u nepristranoj diobi materijalnih dobara ili različitih pogodnosti. No, postoje teškoće da se ovakvo shvaćanje uklopi u Aristotelovu odredbu vrline, o kojoj je, podsjećamo, u *Nikomahovoj etici* zapisao da je »nekakva srednost«.<sup>10</sup> Kada bi se i složili s tim da se raspodjelu koja bi bila pravedna treba uskladiti sa zaslugama, teško je očekivati da će se, primjerice, pristaše aristokracije i demokracije usuglasiti oko toga što ustanovljuje zaslugu. Pritom je potrebno naglasiti da je Aristotel, posebice u *Nikomahovoj etici*, svoj nauk o pravednosti nadopunio razlikovanjem distributivne i korektivne (poravnavajuće) pravednosti.<sup>11</sup> Da bi riješio taj etički problem, Aristotel je, uvodeći »političku

8 Aristotel, *Politika*, prijevod s izvornika i sedmojezični tumač temeljnih pojmova (grčki, latinski, engleski, francuski, njemački, ruski, novogrčki) Tomislav Ladan (Zagreb: Globus / Sveučilišna naklada Liber, 1988), 1301b 35-38, str. 157.

9 Aristotel, *Politika*, 1280a 12-13, str. 90.

10 Aristotel, *Nikomahova etika*, prijevod s izvornika, bilješke i rječnik nazivlja Tomislav Ladan. Predgovor i filozofska redakcija Danilo Pejović (Zagreb: Globus / Sveučilišna naklada Liber, 1988), 1106 b24-28, str. 31-32: »A krepost se bavi čuvstvima i djelatnostima, u kojima je suvišak pogriješka, kao i manjak, dok se sredina hvali i smatra uspjehom, što je oboje značajka kreposti. Stoga je i krepost nekakva srednost, budući da teži onomu što je po sredini.«

11 Primjerice, vidi u: Aristotel, *Nikomahova etika*, 1132 b32-34, str. 98: »Ali u zajedništvima [se] na temelju razmjene povezuje upravo takva pravednost, to jest: uzajamnost prema razmjeru, a ne prema pukoj jednakosti. Jer razmjeran uzvraćaj održava zajedništvo države.« Da je Aristotel uzajamnost prema razmjeru smatrao vrstom pravednosti koja u sebi objedinjava elemente distributivne i korektivne pravednosti, vidi u: Marita Brčić, »Kotru-ljevićev nauk o pravednu trgovcu: podudarnosti i razlike s Aristotelovim poimanjem pravednosti«, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci* 11 (2009), str. 135-143, na str. 140a.

6 II. Vatikanski koncil - dokumenti (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993), str. 629-630.

7 Isto.

pravednost«, pribjegao politici, kao pravednosti između onih sugrađana unutar *polisa* koji su podređeni istim zakonima, pa je, kao što tvrdi u *Politici*, svakom građaninu općenito svojstvo »i vladati i da se njime vlada; i on je u svakom državnom poretku drukčiji, ali u onom najboljem onaj tko je uzmožan i voljan vladati i 'biti vladan' u skladu sa životom prema kreposti.«<sup>12</sup>

U ovom uvodu upozorili smo na brojna pitanja, a u članku ćemo se usmjeriti tek na ono koje se tiče najavljenе teme, dakle na Nietzscheovo poimanje života. Uvod stoga zaključujemo tvrdnjom kako je sigurno da trebamo novi tip znanja, ali i drukčiji odnos spram prirode. Pritom naglašavamo da ne mislimo samo na prirodu koja obuhvaća ljudski okoliš, biljni i životinjski »svijet«, nego i na »prirodu u nama«, dakle na prirodu koja pojam života sadrži u svojoj osnovi.

## 2. Nietzscheovo poimanje života

Iako se pojavljuje kao jedna od temeljnih misli u mnogim Nietzscheovim djelima, smatramo da je pojam života najbolje obrađen u djelu iz ostavštine koje je objavljeno pod naslovom *Der Wille zur Macht (Volja za moć)*. U prethodnim Nietzscheovim djelima pojam života bio je razmatran u odnosu prema nekim drugim pojmovima, zbog čega nije bio dovoljno obrazložen, a često je, primjerice u djelu *Also sprach Zarathustra (Tako je govorio Zarathustra)*, bio izrican i u prispodobama.<sup>13</sup>

Već u svojem prvom djelu *Die Geburt der Tragödie (Rođenje tragedije)* iz 1872. godine, Nietzsche je jasno rekao u kojem će se smjeru kretati njegovo mišljenje, kada je u »Proslovu

Richardu Wagneru« za umjetnost izjavio da je »vrhunska zadaća i prava metafizička djelatnost ovog života«. <sup>14</sup> U djelu je istražio bit umjetnosti, pronašavši je u onom tragičkom grčke tragedije, kao jedinom primjerenom izrazu ontološke zbiljnosti koja se iskazuje kroz borbu napetosti između onoga apolonijskoga i onoga dionizijskoga.<sup>15</sup> Petnaest godina kasnije, a u predgovoru koji je u novom izdanju djela *Rođenje tragedije* naslovio »Pokušaj samokritike« (»Versuch einer Selbstkritik«), Nietzsche je svoju »artističku metafiziku« (*Artisten-Metaphysic*) nazvao tek mladenačkim pokušajem,<sup>16</sup> nakon čega je ukazao na teme koje će razraditi u svojim kasnijim djelima, ponajviše u *Volji za moć*. U predgovoru se očitovao i o problemu istine znanosti koja svoj početak ima u Sokratovu pojmovnom mišljenju i koja je suprotna istini tragičke mudrosti, zbog čega, tvrdi Nietzsche, »znanost treba vidjeti kroz optiku umjetnika, ali umjetnost kroz optiku života«. <sup>17</sup>

Pojam života tako se rasvjetljuje u sintagmi »optika života«, koja je, smatramo, ključna za cijelo Nietzscheovo filozofiranje. Već u njoj je mišljeno tragičko razumijevanje bivanja kao vječne igre suprotnosti u onom dionizijskom kao pratemelju svijeta i, ujedno, naglašen perspektivistički karakter samoga života. Znanost je, pritom, shvaćena samo kao jedna od mogućih načina spoznaje, a »sokratizam morala« teorijskoga čovjeka kasnije Grčke kao znak propadanja i oboljelosti instinkata života. Ovom prilikom treba upozoriti

12 Aristotel, *Politika*, 1283b 42-1284a 3, str. 102.

13 Stoga je u pravu Eugen Fink kada, govoreći o Nietzscheovom »Zarastri«, kaže: »Život ovdje ne znači sveukupni pojam organski živog, dakle biljku, životinju i čovjeka. Živuće u smislu onog organskog samo je djelomična oblast bića, na njemu se ne mogu očitati bitne crte svih stvari. Nietzscheov osnovni pojam 'života' čisto pojmovno je slabo razvijen; on se nagovara u stalno novim prispodobama.« Vidi: Eugen Fink, *Nietzscheova filozofija*, prijevod Branko Despot (Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 1981), str. 96.

14 Friedrich Nietzsche, »Vorwort an Richard Wagner.«, str. 23-24, u: Friedrich Nietzsche, »Die Geburt der Tragödie«, str. 9-156, u: Giorgio Colli und Mazzino Montinari (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Die Geburt der Tragödie. Unzeitgemäße Betrachtungen*, Kritische Studienausgabe [Band I] (Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1999), na str. 24: »dass ich von der Kunst als der höchsten Aufgabe und der eigentlich metaphysischen Thätigkeit dieses Lebens <...>«.

15 Nietzsche, »Die Geburt der Tragödie«, str. 25.

16 Friedrich Nietzsche, »Versuch einer Selbstkritik.«, str. 11-22, u: Nietzsche, »Die Geburt der Tragödie«, u: Colli und Montinari (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Die Geburt der Tragödie. Unzeitgemäße Betrachtungen*, Kritische Studienausgabe [Band I], na str. 13.

17 Nietzsche, »Versuch einer Selbstkritik.«, str. 14: »die Wissenschaft unter der Optik des Künstlers zu sehn, die Kunst aber unter der des Lebens...«.

i na razlikovanje pojmova »život« (*das Leben*) i »postojanje« (*das Dasein*). Naime, i površnom je čitatelju jasno da je u svim Nietzscheovim spisima temeljni pojam »život« i da taj pojam u sebi sadrži misao o vječnom nadilaženju samoga sebe. Istodobno, treba odbaciti svaku pomisao na biološki, pa čak i darvinistički shvaćanje života: ne postoji »volja za opstanak«. Kao i u mnogim drugim temama, Nietzschea najprije možemo dovesti u vezu s predsokratovskim misliocima. Kako je točno zamijetio Guthrie, među Grcima je »bilo uvriježeno vjerovanje da je sav život, životinjski, ljudski i biljni, potekao iz zemlje.«<sup>18</sup> Predsokratovci su konačnu zbiljnost smatrali živom i božanskom. S tim u vezi smatramo primjerenim podsjetiti na Zaratustrin poziv da se ostane vjeran zemlji, odnosno na poziv da se ostane vjeran životu.

U kasnijim djelima Nietzsche je razvijao misao o slaboj i jakoj volji koja determinira shvaćanje života. Prva je određena kroz simptome oslabljenih instinkata, instinkata *decadence* koji prevladavaju u društvima robovskog morala (obilježava ih jednakost ljudi i demokracija), dok je druga određena kao junačka egzistencija slobodnog duha oslobođenog transcendencije, spremnog na borbu, rat i neizvjesnost, ali i eksperimentalni karakter života. Bitno je napomenuti kako poimanje života iz *Rođenja tragedije* ostaje još u metafizičkom horizontu mišljenja, dok kasnije postupno iz njega pokušava izaći.

U djelu *Die fröhliche Wissenschaft (Radosna znanost)* iz 1882. godine, Nietzsche je raskrinkao religiju, moral i metafiziku u obliku života koji je sam sebe zaboravio u prividu bitka-po-sebi, te je u liku Princa Stekliša i metaforičkoj slici jezera prikazao slobodan duh čovjeka oslobođenog svega transcendentnoga. Uz to, u tom je djelu prvi put »znanstveno« ispitao fenomen života u vidu eksperimenta (*das Leben ein Experiment*), odnosno kao sredstvo spoznaje (*das Leben ein Mittel der Erkenntnis*) onoga koji spoznaje.<sup>19</sup>

18 William Keith Chambers Guthrie, *Povijest grčke filozofije I: raniji predsokratovci i pitagorovci*, preveli Laura Blažetić, Juraj Bubalo, Branko Malić (Zagreb: Naklada Jurčić, 2005), str. 240-241.

19 Friedrich Nietzsche, »Die fröhliche Wissenschaft (‘la

Nietzscheovo djelo *Tako je govorio Zaratustra* na početku zaziva vjernost zemlji i navodi nadčovjeka kao njen smisao. Propovjednike »nadzemaljskih nada« naziva se trovačima i prezirateljima života, a primat duše kao zločin prema tijelu. Ove pjesničke slike bit će filozofski razrađene u kasnijim djelima: vjernost zemlji kao povratak života samom sebi i svjetskoj zbiljnosti, te nadčovjeka kao utemeljenje smisla takva života. Svoja stajališta o životu Nietzsche je izložio i u poglavlju »O tarantulama«. U njemu je život odredio kao neprestano samoprevladavanje u procesu jedinstva nastajanja i nestajanja.<sup>20</sup> Ovdje je bitno naglasiti da život nije mišljen kao neko puko beskonačno »penjanje u visinu«, već kao istodobno stvaranje i razaranje, rast i propadanje, aristokracija i dekadencija, odnosno kao neprestano potvrđivanje i prevladavanje sebe sama kroz borbu za moć i premoć. Tako svaki stupanj predstavlja uvijek višu tvorevinu moći. U toj borbi opstaje ono najjače i oni najbolji (*aristos*), dok slabo propada ili se, pak, zbija u prosječnost i osrednjost, što će biti temom Nietzscheove kritike demokracije.<sup>21</sup>

gaya scienza’«), u: Giorgio Colli und Mazzino Montinari (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Morgenröte. Idyllen aus Messina. Die fröhliche Wissenschaft*, Kritische Studienausgabe [Band III] (Berlin – New York: Walter de Gruyter), str. 343- 651, na str. 553.

20 Giorgio Colli und Mazzino Montinari (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Also sprach Zarathustra*, Kritische Studienausgabe [Band IV] (Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1999), str. 130: »Gut und Böse, und Reich und Arm, und Hoch und Gering, und alle Namen der Werthe: Waffen sollen es sein und klirrende Merkmale davon, dass das Leben sich immer wieder selber überwinden muss! In die Höhe will es sich bauen mit Pfeilern und Stufen, das Leben selber: in weite Fernen will es blicken und hinaus nach seligen Schönheiten, – darum braucht es Höhe! Und weil es Höhe braucht, braucht es Stufen und Widerspruch der Stufen und Steigenden! Steigen will das Leben und steigend sich überwinden.« (»Dobro i zlo, bogatstvo i siromaštvo, visoko i sitno i sva imena vrijednosti: to treba da postane oružjem i zvučnom oznakom o tome da se život uvijek iznova mora sam prevladati! Sam život hoće sebe da izgrađuje u visinu, sa stupovima i stupnjevima: želi da gleda u daleke visine i napolje u blaženstvo ljepote – stoga mu je potrebna visina! A jer treba visine, treba mu stupnjeva i proturječja, stupnjeva i onih koji se penju! Popeti se želi život i tako se penjući prevladati.«)

21 Usporedi o tome: Vladimir Jelkić, »Nietzsche on Ju-

U djelima *S onu stranu dobra i zla*, *Genealogija morala*, *Sumrak kumira* i *Antikrist* Nietzsche je svojom »filozofijom čekića« kritizirao dosadašnje vrijednosti (kršćanstvo, moral, filozofiju) iz perspektive mogućeg rasta života, smatrajući ih formama u kojima se život samo okušava. Kroz optiku života te su forme viđene kao samonegacija: kao instinkti silazećega života ili slabe volje za moć.

U djelu *Volja za moć* Nietzsche ide još dalje i dotadašnje vrijednosti tumači kao nihilizam, odnosno kao volju za ništa (*nihil*). To »ništa« predstavlja onostrani ideal kojega nema, koji ne postoji, koji je ljudska tvorevina i izmišljotina i koji je suprotan najdubljim instinktima života. Jaki, istinski život koji hoće sebe, hoće rast i nadilaženje samoga sebe u volji za moć. To je život koji sebe spoznaje u volji za moć, a ne u volji za nemoć ili volji ni za čime. Zato je potrebno prevrednovanje dosadašnjih starih i nihilističkih vrijednosti. Cilj je povratak života samom sebi.

Nietzsche se ustrajno borio protiv onostranih vrijednosti kojima se kroz vladajuće sisteme kršćanstva, morala i filozofije mjerio ovaj život i ovaj svijet. Ti sistemi nisu mišljeni odvojeno, već su zajedno mišljeni u pojmu Boga koji ujedno predstavlja i kršćansko najviše biće, metafizički bitak-po-sebi i platonovsku ideju dobra. Svojim rascjepom na istiniti i prividni svijet, ta tri sistema predstavljaju atentate na instinkte života: kršćanstvo kao trovanje života pojmom grijeha, metafizika kao idealizam onostranog svijeta ideja, a moral kao instinkt osvetoljubivosti slabih protiv višega života.

*Decadence* ili dekadencija ponajprije predstavlja pad starih vrijednosti silazećeg, oslabljenog života u vidu slabljenja volje za moć kao unutarnje biti života. Volja za moć ima dvije temeljne forme: volja za životom i volja ni za čime.<sup>22</sup> Stari ideali neprijateljski su osnovnim instinktima života i u njihovoj osnovi prethodi »volja za ništa«, odnosno

nihilizam.<sup>23</sup> Takva volja nastaje kada život postaje dekadentan, osiromašen i iscrpljen, propao i stran samome sebi. No i to je volja za moć, ali nemoćna: volja koja neće sebe samu, nego hoće ništa. Njezino je obilježje negirati sve što je jako, moćno i što pogoduje rastu života. To je njezina jedina moć. Nasuprot toj volji, postoji volja za moć koja je potvrdna svemu što je jača i obogaćuje.<sup>24</sup>

Kršćanstvo, moral i filozofija oslabili su život, ponizili ga, unijeli robovske kvalitete i mržnju spram svega što je jako i hrabro, svega što je moćno i sposobno vladati. Svima trima u osnovi su dvije iste bolesti: jednakost i drugi (onostrani, stražnji) svijet. Taj onostrani svijet, dotad smatran kao istinit, raskrinkan je kao izmišljotina uma i simptom instinkata umornih od života koji trebaju vrijednost prividnoga svijeta, kako bi ga se, zbog svoje nemoći, pretpostavilo onom zbiljskom. Čovjek osiromašenih instinkata zaboravlja da je život borba i rat, pa se zbija u sigurnost redova jednakih, u društvo stada i mrzitelja moći, onih samilosnih i solidarnih, »gdje svaka ništica ima 'jednaka prava', gdje je biti ništicom vrlina.«<sup>25</sup>

Iz uvida da »u životu nema ničega što ima vrijednost osim stupnja moći, uz istodobnu pretpostavku da je sam život volja za moć«,<sup>26</sup> Nietzsche je stare ideale odredio kao silazeći život, kao *decadence* u kojem volja za moć ima mali stupanj vrijednosti, te se pokazuje kao ono slabo, iskvareno, ništavno, bijedno, ponizno i kukavno.

Ako je život volja za moć i ako osim nje ništa nema vrijednosti, onda i moral treba promotriti iz te perspektive. Kada bi čin bio ispražnjen od moralnih vrijednosti, njegova bi se vrijednost mogla mjeriti jedino iz perspektive jačanja višeg tipa života što je, prema Nietzscheu, prirodno. On je smatrao da već i sama potreba za moralnim

stice and Democracy«, *Synthesis Philosophica* 21/2 (2006), str. 395-403.

22 Danko Grlić, *Friedrich Nietzsche* (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1981), str. 81.

23 Vidi o tome u: Friedrich Nietzsche, *Sumrak idola; Ecce homo; Dionizovi ditirambi*, preveo Davor Ljubimir (Zagreb: Demetra, 2004), str. 22-23.

24 Karl Schlechta (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Werke III* (Frankfurt/M – Berlin – Wien: Ullstein Materialien, 1979), str. 780-781.

25 Schlechta (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Werke III*, str. 786.

26 Isto, str. 854.

izlaganjem predstavlja simptom zalaza i propadanja, oslabljenu volju za moć koja je izgubila svoju jakost. Takva je oslabljena volja za moć kroz kršćanstvo i etiku poželjnosti izostavljala ideal zbiljskog i postavila ideal poželjnoga čovjeka, te time umanjila vrijednost čovjeka i »zavodila ga na ništavilo«. Instinkti zalaska zavladali su instinktima izlaska, ali treba sagledati i pozitivnu vrijednost *decadence* – pojava *decadence* »nužna je koliko i bilo koji ishod i napredovanje života: nije u našim rukama da je uklonimo«. <sup>27</sup>

Nietzsche tvrdi da je od Platona filozofija pod vlašću morala, te da su pravi filozofi u Grčkā bili filozofi prije Sokrata, <sup>28</sup> a budući da je moral prikazan kao ono dekadentno, tako je i cijela filozofija nakon Platona znak zalaza. Moral je umanjivanje vrijednosti svijeta i čovjeka, jer pretpostavlja da je ovaj svijet ili savršen kao Božje djelo (Leibniz), ili je uvjetno izveden iz bezuvjetnog (Božje svrhe, metafizike) ili je, pak, nesavršen i obmana (Schopenhauer). <sup>29</sup>

<sup>27</sup> Isto, str. 779.

<sup>28</sup> Vidi, primjerice, u: Friedrich Nietzsche, »Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen.«, str. 799-872, u: Friedrich Nietzsche, »Nachgelassene Schriften«, str. 511-890, u: Giorgio Colli und Mazzino Montinari (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Die Geburt der Tragödie. Unzeitgemäße Betrachtungen*, Kritische Studienausgabe [Band I] (Berlin – New York: Walter de Gruyter), na str. 809: »Das Urtheil jener Philosophen über das Leben und das Dasein überhaupt besagt so sehr viel mehr als ein modernes Urtheil, weil sie das Leben in einer üppigen Vollendung vor sich hatten und weil bei ihnen nicht, wie bei uns, das Gefühl des Denkers sich verwirrt in dem Zwiespalt des Wunsches nach Freiheit Schönheit Größe des Lebens und des Triebes nach Wahrheit, die nur fragt: Was ist das Leben überhaupt werth?« (»Sud tih filozofa o životu i opstanku uopće govori puno više od sadašnjeg suda stoga što su oni imali pred sobom život u raskošnom savršenstvu i što se kod njih nije, kao što je slučaj s nama, osjećaj mislioca zamutio rascjepom kojega je prouzročila želja za slobodom, ljepotom, veličinom života i nagonom za istinom koja postavlja pitanje: čega je život uopće vrijedan?«)

<sup>29</sup> Nietzsche o Schopenhaueru u ranim spisima (Schopenhauer kao odgajatelj) piše afirmativno, a u spisima iz ostavštine možemo naći sasvim suprotne stavove: »Schopenhauerovo iz temelja krivo razumijevanje volje (kao da je žudnja, instinkt, nagon ono bitno u volji) tipično je, omalovažavanje vrijednosti volje sve do kržljanja.« Vidi u: Schlechta (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Werke III*, str. 515-516.

Vjera filozofā u apsolutnu neperspektivističku spoznaju, postavlja um i svrhovitost u određenje bitka-po-sebi, pa tako ono prividno, mijena, ono osjetilno, smrt, bol i nesvrhovitost dobivaju negativna određenja. Sokrat je unio u filozofiju jednadžbu: um = vrlina = sreća. Drugim riječima, najviša mudrost postavila je vrlinu kao sredstvo za postizanje sreće. Ovdje se uviđaju dvije stvari: oneprirodnjavanje vrline putem umnog reflektiranja i nihilističko određenje sreće u vidu spasa. Ako su moralni sudovi izrasli iz određenih okolnosti o kojima ovisi opstanak, tada se premještanjem u sferu inteligibilnog svijeta ideja gubi njihov smisao i povezanost sa zbiljskim životom. Ideje, kao pojmovi onog dobrog, pravednog i mudrog, nužno zahtijevaju i takva »apstraktno savršena čovjeka«, a dijalektika, kao put k vrlini, »neku vrlinu koja se 'dokazuje' razlozima«, <sup>30</sup> što je oneprirodnjavanje izvornih moralnih vrijednosti i osnovnih instinkata života. Apstraktni čovjek nije zbiljski (prirodan), već izobličen (umjetan), a dijalektička forma spoznaje putem otvorenih iznošenja argumenata pobuđuje sumnju upravo svojom željom za dokazivanjem. <sup>31</sup> Isto tako, svijet ideja izmišljeni je onostrani svijet kojim se nijeće realnost ovoga svijeta, dok je sreća, kao htijenje vrline, dokaz nezadovoljstva svojim stanjem: čovjek se ne osjeća zadovoljnim ovim životom i svijetom, pa teži umnoj sreći vrline, prikazanoj u savršenu svijetu ideja. Cjelokupni je moral ipak krivo postavio čovjekovo moralno htijenje. Nietzsche ističe da čovjek neće sreću sredstvima vrline, već putem nje hoće moć i osjećaj slasti, odnosno hoće slast kao osjećaj moći. U filozofā poslije Sokrata to je bilo posve nemoralno, jer nitko nije imao hrabrosti vrlinu pojmiti kao posljedicu nemoralnosti (volje za moći) u službi roda. Kao pretpostavka savršenstva, um nije sredstvo za postizanje sreće, jer »pravi se život ne nalazi znanošću: mudrost ne čini 'mudrima' ... Pravi život neće sreću, ne obazire se na sreću«. <sup>32</sup> Isto tako, savršenstvo je moguće jedino u sferi instinkata, a ne, kako se dosad

<sup>30</sup> Schlechta (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Werke III*, str. 760.

<sup>31</sup> Isto, str. 758.

<sup>32</sup> Isto, str. 767.

misli, u umu: savršeno se može djelovati samo nesvjesno.

U povijesti filozofije Nietzsche uviđa još jedan bitan problem, a to je problem istine.<sup>33</sup> Ono što se dosad smatralo istinom je zabluda, jer »kriterij istine nipošto nije moralnost« utemeljena u dosadašnjoj metafizici, budući da je ono što se htjelo bila »vjera, a ne istina«.<sup>34</sup> Isto tako, tvrdnja da postoji istina koja ukida neznanje je sudbonosna u učenjima mnogih filozofa, jer sprečava daljnju spoznaju i daje maha lijenosti. Postojanje čvrste istine daje sigurnost i mir, ne potiče na istraživanje i avanturu, čini svijet »boljim«, odnosno daje ono isto što i moralna zadovoljština: mir, sreću i čistu savjest. Ta su stanja suprotna vječnoj uzgibanosti života i ona će čovječanstvo puno koštati. Istina metafizičkog svijeta nema vrhunjavnu vrijednost i ne postavlja vrijednosti po kojima se mjeri život: »Istina je vrsta zablude, bez koje određena vrst živih bića ne bi mogla živjeti. Konačno odlučuje vrijednost za život.«<sup>35</sup> Život nije samo sredstvo za spoznavanje istine, kako se mislilo u tradiciji filozofije. Naprotiv, istina je sredstvo kojim se jača život, odnosno njegova bit: volja za moć.

Povijest filozofije, i to od Sokrata pa nadalje, za Nietzschea je zbog toga povijest nihilističke osude života, a filozofi su dekadenti »u službi nihilističkih religija«. Umjesto moralnoga tumačenja svijeta, predlaže se estetičko, umjesto stare mudrosti dionizijska, a umjesto metafizike i kršćanstva, nauk o vječnom vraćanju jednakog. Naglašava se potreba za »novim filozofima« slobodna duha, čije mišljenje neće biti obilježeno moralom, već stvaranjem novih vrijednosti, koji će u zbiljskom svijetu uvidjeti princip volje za moć, kao ono bitno svega što jest, a ne u onostrani svijet projicirati volju za ništa.

Nihilizam, prema tome, »nije uzrok, nego tek logika decadence«, on je njezin izraz nastao kroz

nametanje vrijednosti protivnih životu, mržnji prema rangiranju i pokušaj stvaranja »istinskoga« svijeta. Nihilizam dovodi do obezvređivanja starih vrijednosti te ispražnjenosti svijeta i života od smisla. Stoga za Nietzschea nihilizam predstavlja patološko međustanje. Dosadašnji vrijednosni sudovi *decadence* shvaćeni su kroz pojam iscrpljenosti koja prati dugu vladavinu protuživotnih instinkata vladajućih kršćanskomoralnih sistema. Dvadeset stoljeća njihove vladavine dovelo je do postupnog nasljednog slabljenja volje u svim vidovima života: fiziološkom, društvenom, znanstvenom, političkom, umjetničkom. Slabi su rađali i odgajali slabe, krijući svoju prikraćenost moralom koji ih je štitio od nihilizma, pridajući im metafizičku vrijednost. Tako je vladavina slabih (većine) i onih osrednjih, postala neminovna, dok je viši tip čovjeka bio tiraniziran, te postao pesimist i nihilist. Postoje dvije vrste nihilizma: aktivni i pasivni. Prvi govori »ne« jačanju života, a drugi vodi k njegovoj afirmaciji.

Možemo zaključiti da je stanje nihilizma jedno međuvrijeme između onoga što je bilo i čemu se nužno nazire kraj, posebice tradicije kršćanstva, morala te metafizike, i onoga što tek treba doći, posebice uspostave novih vrijednosti prema novim kriterijima. Budući da je bit svega volja za moć, radi se o tome da njezina negativna forma sada samu sebe dokida i slabljenjem te volje jača druga forma: volja za životom. Nihilizam je kraj jednoga razdoblja bolesti života i najava novoga razdoblja. On predstavlja međurazdoblje u kojem umire Bog, kako bi se rodio nadčovjek. Sve ono što je čovjek dosad stavljao u pojam božanskoga, napose ono nadljudsko, snažno i moćno, treba mu se vratiti. Nietzsche misli da će se, ukoliko se ukine ono transcendentno, čovjek od bića poniznosti, koje se klanja autoritetima, vratiti svojoj vlastitosti, jer će postati svjestan da je upravo on stvorio vrijednosti kojima služi. Njegov duh prolazi preobrazbu od deve, preko lava, do djeteta, postupno se oslobađajući starih formi života. Deva iz Nietzscheove prispodobe još je pod utjecajem starih vrijednosti, volja koja neće sebe samu, već hoće ono onostrano. Natovarena je težinom svih onih »treba da« i tek u najsamotnijoj pustinji doživljava preobrazbu

33 Usporedi o tome: Steven D. Hales, Rex Welshon, *Nietzsche's Perspectivism* (Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 2000), str. 15-36.

34 Ovdje treba podsjetiti na to da je za Nietzschea vjera, a ne laž ili zabluda, suprotnost istini.

35 Schlechta (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Werke III*, str. 844.

u lava. To je preobrazba iz »ti trebaš« u »ja hoću«, jer lav ima snagu boriti se protiv »zmaja tisućljetnih vrijednosti«. On je dovoljno jak izboriti se za svoju slobodu i kazivanje svetoga »ne« starim idealima. Ali, tu je granica njegove moći: lav još ne može stvoriti nove vrijednosti i njegova volja neće ono drugo, ali još neće ni sebe. On još nije ukinuo negativnu formu svoje moći i zato je potrebno dijete. Dijete je afirmativna forma volje, sveto kazivanje »da«, vječno stvaranje i igra, volja koja konačno hoće sebe samu.<sup>36</sup> Ova preobrazba može se tumačiti dvojako: kao preobrazba duha općenito, odnosno kao razvoj ljudskog života od robovanja idealima do stvaralačkog bića ili postavljaca novih vrijednosti i kao individualna preobrazba čovjeka koji u najsamotnijoj pustinji svojih misli spoznaje staru zabludu, zbog čega dobiva snagu lava i kroz slobodu igre postaje sposoban stvarati nove vrijednosti. Čovjek od poniznoga bića postaje stvaralačko biće, igrajuće dijete (*pais paizon*) u stvaralačkoj igri svjetske igre bitka, tragičkoj igri boga Dionisa, pratemelju cjelokupnoga života.

Dokidanjem onostranosti mijenja se sustav vrijednosti: bitak-po-sebi prelazi u samobitak, igra dobiva karakter zbiljnosti, a zbiljski život postaje najvišom vrijednošću. Ako je »biti« isto što i »živjeti«,<sup>37</sup> ako je »najunutrašnjije bivstvo bitka volja za moć«,<sup>38</sup> ako je princip svega živoga volja za moć, onda Nietzsche zaključuje da ništa nema vrijednosti u životu, osim volje za moć. A budući da je volja za moć unutarnja bit života, zbiljski život postaje najvećom vrijednošću koja je postavljena kao paradigma za mjerenje ostalih vrijednosti, a čovjek pobjednik nad svime dekadentnim.

Na taj način čovjek može spoznati volju za moć kao zbiljsku prirodu svega što jest te je spreman na borbu i zaposjedanje poštujući jače i gospodareći slabijima. U takvu poretku Nietzsche ne vidi nepravdu, jer smatra da nisu svi jednaki. On

ne vidi život kao patnju, već kao okušavanje moći. Ono svirepo i okrutno, zlo i nasilno, pritom smatra prirodnim dijelovima životnoga procesa. Tu bi život postao stvaralački i okušavalački eksperiment, umjetnička tvorevina vođena voljom za doseganje onoga najboljeg: igra u kojoj je glavno pravilo »ili propasti ili se probiti«. <sup>39</sup> To oslobođeno, stvaralačko biće budućnosti, čiji je duh dosegao razinu igrajućega djeteta, spremno je uništiti staro da bi stvorilo novo.

U *Volji za moć* Nietzsche je zapisao i sljedeće: »Bivanje je jednakovrijedno u svakom trenutku: zbroj njegove vrijednosti ostaje jednak: izraženo drugačije: ono uopće nema vrijednosti, jer ne nedostaje nešto prema čemu bi se mjerilo i u odnosu na što bi 'vrijednost' imala smisla.«<sup>40</sup> U toj rečenici rečeno je puno više negoli se na prvi pogled čini: implicitno su suprotstavljene metafizičke, idealne vrijednosti onim fizičkim, »manje savršenima«. Bitak je, kao ono što ostaje uvijek jednako (samome sebi i sa samim sobom), suprotstavljen vječnoj mijeni bivanja. Sučeljena je vječnost kao atribut Boga nasuprot smrtnomu čovjeku. Premda su dosad metafizičke vrijednosti imale primat, ovozemaljske su stvari preko njih bile moralno interpretirane pojavom nihilizma, koji naviješta smrt Boga i time obezvređuje sve dosadašnje vrijednosti, pri čemu je ispražnjeno mjesto glavnoga uzora, paradigme koja će određivati novu vrijednost cjeline.

Prihvati li se smrt Boga i ukinuće onostranog svijeta i ideala, jedino što ostaje sigurno jest život. Nietzsche ističe: »Sam život nije nečemu sredstvo; on je izraz oblicima rasta moći.«<sup>41</sup> I dosad je sve bilo podređeno životu, bilo kao njegova istina ili zabluda, ali se to tumačilo iz pogrešne perspektive. Nietzsche smatra da je čovjek prilagođavao svijet sebi kako bi mogao rasti i razvijati se, te postupnim svladavanjem izvanjskoga, činiti stvari lakšima i tako obogaćivati život. Što je čovjek bio jači u svladavanju, to mu je život bio potpuniji i veći, a što je bio slabiji, njegov je život slabio i propadao. Analogno tomu, sve živo također teži jačanju i ra-

36 Colli und Montinari (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Also sprach Zarathustra*, Kritische Studienausgabe [Band IV], str. 29-31. Vidi i: Gilles Deleuze, *Nietzsche und die Philosophie* (Frankfurt/M: Syndikat, 1985), str. 206-209.

37 Schlechta (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Werke III*, str. 548: »Bitak – o njemu nemamo druge predodžbe, no živjeti. – Kako dakle nešto mrtvo može biti?«

38 Isto, str. 778.

39 Isto, str. 690.

40 Isto, str. 685.

41 Isto, str. 560.



stu, jer rast možemo izjednačiti sa životom, a da bi nešto jačalo i raslo, potrebna je snaga pomoću koje se to omogućava i okušava. Sve je u neprekidnoj borbi, ali ne za opstanak, već za rast i jačanje. Zbog toga se ono što je snažno uzdiže, a ono što je slabo propada, pa zato postoje dva gibanja životnog procesa: uzlazno i silazno. Budući da je život najizvjesniji oblik bitka, vrijednosti su podređene njegovu jačanju. Drugim riječima, iza svih vrijednosti stoji život i ono što ga jača ili slabi.

Zbog toga Nietzsche izlaže svoj nauk: »da« svemu onome što snaži i jača život, a »ne« svemu što ga slabi i iscrpljuje. Budući da je sve živo u neprestanu gibanju oko prevlasti za moć i premoć, sve bivanje predstavlja borbu i odnose snaga, a svijet je poprište igre aktivnih i reaktivnih sila. Prema tome, tradicionalne metafizičke vrijednosti po sebi ne mogu biti mjerodavne za ocjenjivanje života, jer nisu sukladne životnom procesu. Sve su vrijednosti u svijetu, u životu, u međudjelovanju centara moći i njihovu međusobnu odnošenju. One nisu nešto stalno i nepromjenjivo, jer se procjenjuju u odnosu na život koji je vječno gibanje i okušavanje snaga u borbi suprotnosti. Ono najbolje i najjače u tom samoprevladavanju uvijek je stepenica više za novo prevladavanje i to je ono što, prema Nietzscheu, opravdava čitav život: »zavodljivo bljeskanje« života, ono najkraće i najprolaznije, čija vrijednost stoji nasuprot vrijednosti onoga što ostaje uvijek jednako. Ljudski život, prema tome, i jest postavljanje vrijednosti, »u vrednovanjima se izražavaju uvjeti održanja i rasta«,<sup>42</sup> a »vrijednosti i njihova promjena razmjerne su s porastom vrednovatelja moći«.

Nietzscheov zahtjev za prevrednovanje vrijednosti znači uviđanje takva procesa, »odvažno osvješćivanje i kazivanje 'da' onome što je dosegnuto«<sup>43</sup>, a ne nihilističko nijekanje života. Ako su dosadašnje vrijednosti *decadence* bile utemeljene u onom onostranom, koje se pokazalo kao volja za ništa, samoukidanjem *decadence* vrijednosti se vraćaju u zbiljsku sferu ovostranoga svijeta, u život kao volju za moć. Sve ono što je dosad smatrano »svetim« i u što se bezuvjetno vjerovalo (Bog, duša, istina),

sada se promatra kroz optiku života. Te vrijednosti više nisu određujuće za život, pa je, primjerice, privid, a ne istina, koristan životu.<sup>44</sup> Stoga Nietzsche kaže: »Čime se objektivno mjeri vrijednost? Samo količinom uvećane i organizirane moći.«<sup>45</sup> Nove vrijednosti procjenjuju se ili stvaraju s obzirom na jačanje ili slabljenje života, odnosno s obzirom na spoznaju njegove unutarnje biti (volje za moć), jer ništa u životu nema vrijednosti osim nje i ona sama jest život. Da bi se dostatno shvatio život kao volja za moć, potrebno je detaljnije razmotriti samu volju za moć.

Prema Nietzscheu, volja jest određeno htijenje ili težnja za nečim, a ne može biti samo neko puko htijenje bez toga nečega,<sup>46</sup> svoga cilja htijenja. Ipak, »htjeti« nije samo to. U »htjeti« postoji još i afekt zapovijedanja, volja da se zapovijeda, da se bude gospodar, što nužno uvjetuje i ono čemu se zapovijeda, ono koje je pokorno i koje sluša. Čemu se zapovijeda uvjetovano je opet nečim drugim kojemu ono zapovijeda, jer »slabijeg nagoni da služi jačemu njegova vlastita volja da bude gospodar još slabijem: ona ne može opstojati bez toga užitka.«<sup>47</sup> Prema tome, kod volje postoje dva načina odnošenja: zapovijedajući i pokoravajući. Pokoravajući način pritom uvijek hoće biti onaj prvi nečemu slabijem od sebe. Tako se neprestano odvija zapovijedanje i pokoravanje, s tim da se zapovijeda onome koji se ne zna pokoriti samome sebi, dakle slušati samoga sebe. Nietzsche misli da je zapovijedanje teže od pokoravanja, jer nosi sa sobom teret odgovornosti. Volja je, znači, ono htijenje koje hoće zapovijedati nečemu što sluša

44 Vidi, primjerice, u: Aaron Ridley, *Nietzsche on Art* (New York: Routledge, 2007), str. 2 i str. 79-80. Naime, kada govori o Nietzscheovim stajalištima o umjetnosti, Ridley s pravom naglašava da ih treba staviti u kontekst cjeline njegova mišljenja, a da kompletnu Nietzscheovu intelektualnu biografiju možemo gledati kroz prizmu umjetnosti (str. 2). Vrijednost umjetnosti je u njezinoj moći preobrazbe zbilje na način koji uzdiže život (str. 79-80).

45 Schlechta (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Werke III*, str. 681.

46 Nema nikakva »htjeti«, nego samo htjeti nešto: ne mora se cilj oslobađati iz stanja, kao što to čine teoretičari spoznaje.

47 Colli und Montinari (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Also sprach Zarathustra*, Kritische Studienausgabe [Band IV], str. 148.

42 Isto, str. 556.

43 Isto, str. 547.

zapovijed, odnosno pokorava se, u čemu odlučuje stupanj snage.

Moć, pak, predstavlja neku djelotvornu silu, »vlast na djelu«,<sup>48</sup> kao što nas uči i svakodneвно iskustvo. Tu je riječ o nekom izvršenju snage onoga što je volja kao zapovjedno htijenje htjela izvršiti djelovanjem na ono čemu se zapovijeda. Moć tako predstavlja realiziranu volju. Ona je djelovanje zapovijedanja koje je u volji bilo samo htijenje za nešto: »Neki kvantum moći obilježen je učinkom što ga proizvodi i kojemu se opire.«<sup>49</sup> Radi se o tome da moć u odnosima zapovijedanje-pokoravanje određuje odnose snaga, što znači da je ona njihovo unutrašnje zbivanje u kojemu se ozbiljuje snaga zapovjednog htijenja. Sve živo teži za što više moći, odnosno izvršenju svojega zapovijedanja, osjećaju vlasti, ojačavanju svoje snage. Tako se moć okušava u rastu, širenju, prisvajanju, zapovijedanju, imanju više i gospodarenju time, ojačanju iz svakog središta snage. Nietzsche ide i dalje: »nema zakona: svaka moć u svakom trenutku povlači svoju krajnju konzekvenciju.«<sup>50</sup>

Na temelju toga Nietzsche zaključuje da »nema druge kauzalnosti no one od volje k volji.«<sup>51</sup> To, dakako, ne znači da bi Nietzsche zastupao nekakvu restrikciju životne volje koja je usmjerena na moć i zalagao se za pravni poredak koji bi težio k tome da svaka volja mora svaku drugu volju uzeti kao jednaku. Takvo bi stanje počivalo na načelu koje bi bilo neprijateljsko životu: »nešto što razara i rastvara čovjeka, atentat na budućnost čovjeka, znak zamora, tajni put u ništa.«<sup>52</sup> Dosljedno takvom stavu, on je oštar protivnik svakog egalitarizma, liberalizma, socijalizma i demokracije, te ga nikako ne možemo svesti na

poziciju koja bi se mogla razumjeti kao nešto što je danas općeprihvaćeno i »politički korektno.«<sup>53</sup> Po našem mišljenju, to ipak nije dovoljan razlog da olako odbacimo njegovo shvaćanje života koje smatramo inspirativnim i za integrativnu bioetiku.

### 3. Zaključak

Neki autori s priličnom mjerom sarkazma naglašavaju da svaki interpretator ima »svoga« Nietzschea. Primjerice, za jedne je on »posljednji metafizičar«, za druge je »nominalist«, za treće »obrnuti Platon«, za neke je »ideolog imperijalizma«, a ima i onih koji tvrde da je »samo eksces u povijesti filozofije«. Nietzscheov fragmentaran i aforističan stil pisanja, njegova bliskost pjesništvu, tematska raznorodnost i nesistematičnost, ali i radikalna kritika tradicije, uistinu su pogodni za različita tumačenja i traženja »sistema« u mišljenju samoproglašenog antimetafizičara. Čemu tu još i »Nietzsche bioetičar« prije pojave same bioetike kao zasebne discipline koju obilježavaju pluriperspektivnost i svijest o novoj svjetskopovijesnoj situaciji? U članku nismo imali namjeru interpretirati Nietzschea u tom smislu, nego samo ukazati na to da njegovo shvaćanje života, iz više razloga, može biti inspirativno za suvremena bioetička promišljanja. Kao što je već uočio Jaspers: »Strah pred životom, kakav možda još nikad nije postojao, strašan je pratilac modernog čovjeka.«<sup>54</sup> On je uvidio da je Nietzsche bio prvi veliki lik strašne osame u kojoj se živi kao da je čovjek sam i počinje ispočetka. Na temelju toga Jaspers je zaključio: »Ono pak što ljudi zapravo jesu, to nije onaj cilj što upravo treba željeti.«<sup>55</sup> Posve u duhu Nietzscheova mišljenja i prema uvidu u probleme nove epohe, možemo također, zajedno s Jaspersom, ustvrditi da je temeljno pitanje: kakvi će ljudi živjeti? Nietzsche, dakle, ne misli na »rast«, »napredak«, »ispunjenje« ili »cvjetanje« života. Takva bi određenja bila neprimjerena Nietzscheovu shvaćanju.

48 Martin Heidegger, *Nietzscheova metafizika*, priredio i preveo Šime Vranić. Predstavio Branko Despot (Zagreb: Visovac, 1994), str. 26.

49 Schlechta (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Werke III*, str. 777.

50 Isto, str. 77.

51 Isto, str. 449.

52 Friedrich Nietzsche, »Zur Genealogie der Moral. Eine Streitschrift«, u: Giorgio Colli und Mazzino Montinari (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Jenseits von Gut und Böse. Zur Genealogie der Moral*, Kritische Studienausgabe [Band V] (Berlin – New York: Walter de Gruyter), str. 245- 412, na str. 313.

53 Usporedi o tome: Daniel W. Conway, *Nietzsche and the Political* (London and New York: Routledge, 1996), str. 119-125.

54 Karl Jaspers, *Duhovna situacija vremena*, prevela Vera Čičin-Šain, priredio Danilo Pejović (Zagreb: Matica hrvatska, 1998), str. 62.

55 Jaspers, *Duhovna situacija vremena*, str. 210.

Volja za moć mišljena kao bit svega živog, s jedne strane, podrazumijeva da život uvijek teži nadilaženju samoga sebe (da nije tako on bi krenuo silaznom putanjom), a s druge strane on uvijek nastoji proširiti doseg vlastite moći. Treba istaknuti i jasnu razliku spram Hegela koji reprezentira tradiciju zapadnoga mišljenja na njegovom vrhuncu kada kaže: »Obrazovanje i naporno izvlačenje iz neposrednosti supstancijalnog života morat će uvijek započeti time da se steknu znanja općih načela i gledišta, da se samo svojim radom tek dovine do misli o stvari uopće«. <sup>56</sup> Hegel život poima kao proces koji se nakon razdvajanja ispunjava sjedinjavanjem sa samim sobom, te u predgovoru *Fenomenologije duha* o živoj supstanciji govori kao o bitku koji je »uistinu subjekt« i koja je uistinu zbiljska samo ako je »posredovanje sobom samom u kojem ona postaje sebi drugačija«. <sup>57</sup> U tom krugu gdje subjekt (supstancija) postavlja samoga sebe, kraj je ujedno i cilj i početak. Pojam negacije, koji je ovdje ključan, ne pokreće samo promjenu žive supstancije, nego je i paradigma za svaku drugu promjenu. Za razliku od ovakvog shvaćanja, Nietzscheov krug vječnog vraćanja onog jednakog teži prema afirmaciji cjeline iz kojeg raste novi oblik života. Vidjeli smo da afirmacija pretpostavlja negaciju i da se nepravda ne može odvojiti od života. Prema Nietzscheu, afirmacija treba opravdati sav opstanak, a ne tek život kao pojedinačan slučaj. <sup>58</sup>

Na prvi pogled mogli bismo pomisliti da Hegel smjera na isto što i Nietzsche. Međutim, sam Nietzsche tu pravi jasnu razliku: »Hegel je, naime, bio kočničar [ateizma] par excellence, shodno grandioznom pokušaju koji je napravio da nas uvjeri u božanstvenost postojanja, najposlije još uz pomoć šestog čula, 'historijskog smisla'«. <sup>59</sup> Time

56 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Fenomenologija duha*, prijevod i predgovor Milan Kangrga (Zagreb: Naprijed, 1987), str. 5.

57 Hegel, *Fenomenologija duha*, str. 13.

58 Schlechta (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Werke III*, str. 560.

59 Friedrich Nietzsche, »Die fröhliche Wissenschaft ('la gaya scienza')«, u: Giorgio Colli und Mazzino Montinari (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Morgenröte. Idyllen aus Messina. Die fröhliche Wissenschaft*, Kritische Stu-

je završen put mišljenja započet još s Platonom. Podsjetimo se samo dijaloga *Timaj* u kojem nalazimo shvaćanje koje već obrazlaže samokretanje (duša) kao osnovno obilježje svega živoga: »Pošto je, dakle, po svojoj volji sačinio sklop duše, sjedinitelj je u njenu unutrašnjost ugradio sve telesno i, sjedinivši središte telesnog sa središtem duše, doveo ih u sklad. A duša, utkana u nebo svuda, od sredine do krajeva u svim pravcima, prekrivši ga i sa spoljne strane u obliku kruga i okrećući se unutar sebe same, započe božanskim početkom svoj neprekidni i umni život za sve vreme.« <sup>60</sup> Ovdje ne ulazimo u razmatranje različitih shvaćanja oblika života u tradiciji: *bios theoretikos*, *bios apolaustikos*, *bios politikos*, *eupraxia*. Želimo samo naglasiti da Nietzscheov pojam života smjera na totalitet, a ne na »dobar« ili »loš« život. Riječ je o životu koji samoga sebe uvijek iznova nadilazi. Iz te su perspektive bespredmetne sve rasprave o »očuvanju« života ili o »borbi za opstanak«. Ta je perspektiva, po našem mišljenju, nezaobilazna za filozofsko utemeljenje bioetike i u tome se sastoji njezina aktualnost.

## Summary

### Nietzsche's Conception of Life

*Key words:* Nietzsche, life, willpower, bioethics

The authors start from the thesis that philosophy must ask the question about its own actuality, and that the current moment poses the problems which integrative bioethics is trying to solve. The authors think that the basic bioethical term "life" (*bios*), as the pre-Socratic philosophers understood it, is closer to contemporaneity than the anthropocentric notions of the philosophers before Nietzsche or various biologicistic ideas. The article expounds Nietzsche's understanding of the term life in the context of the whole of his thought, and points out that it is encouraging for contemporary bioethical thoughts close to biocentrism.

dienausgabe [Band III] (Berlin – New York: Walter de Gruyter), str. 343-651, na str. 599.

60 Platon, *Timaj*, sa grčkog prevela i objašnjenja dodala Marjanca Pakiž; redakcija prevoda Ljiljana Crepajac; predgovor, podnaslovi i tematski pregled Branko Pavlović (Beograd: Mladost, 1981), str. 75.